

**ZDROJOWY TEATR
ANIMACJI**

im. Bogdana Nauki

ZDROJOWY TEATR ANIMACJI
im. Bogdana Nauki

w obiektywie Jacka Kardasiewicza

część pierwsza

Foto: © Jacek Kardasiewicz, 2023

Kopiowanie, przetwarzanie, rozpowszechnianie materiałów
w całości lub w części bez zgody autora jest zabronione

Historia teatru: Małgorzata Nauka

Opis przedstawień: Barbara Markiewicz

Tłumaczenie: Renata Markiewicz, Anna Nauka, Translation Cafe

Projekt okładki: Jacek Kardasiewicz

Materiały archiwalne: CBN Polona - litografie z roku 1836, fotografie z roku 1910

Druk i oprawa:

ISBN 978-83-969286-0-3 - całość

ISBN 978-83-969286-1-0 - część 1

Trochę historii (1675–1945)

Do góry – spektakl dla najniższych

Karmelek

Coś na ząb wg. „Karius og Baktus”
Thorbjørna Egnera

Królewna z drewna

Hemar z homarem.
Szlagiery przedwojennego kabaretu

Przedstawiając historię Teatru Zdrojowego oraz jego znaczenie dla uzdrowiska, kuracjuszy i mieszkańców, należałoby cofnąć się kilkaset lat wstecz, aż do XIV wieku, kiedy to Gotsche II Schoff, protoplasta bardzo majątnego i rozgałęzionego rodu Schaffgotschów, przejął od joannitów ze Strzegomia dobra cieplickie z gorącymi źródłami. Kolejni Schaffgotschowie pomnażali rodowy majątek, weszli w posiadanie rozległych dóbr ziemskich, w skład których wchodziły w znacznej części Karkonosze, Góry Izerskie, część Kotliny Jeleniogórskiej i Pogórza Izerskiego.

Gdy w 1675 roku spłonął zamek Chojnik, pierwotna siedziba rodu, Schaffgotschowie na swoją stałą rezydencję wybrali pałac w Cieplicach. Jan Antoni Schaffgotsch postanowił go rozbudować w 1720 roku – powstała wówczas barokowa oficyna oraz ogród francuski usytuowany za budynkiem z altanami, fontannami i letnimi domkami. Po pożarze w 1777 roku zachowały się jedynie fragmenty budynków pałacowych, które wykorzystano jednak przy budowie nowego gmachu. Od 1784 roku przez cztery lata trwała budowa nowej siedziby rodu. Jan Nepomuk Schaffgotsch był patronem tego przedsięwzięcia, zaś autorem projektu Jan Jerzy Rudolf z Opola.

Równolegle do rozbudowy siedziby, Schaffgotschowie podejmowali wiele inicjatyw służących odwiedzającym Cieplice kuracjom i turystom, pragnącym poznać Karkonosze i okolice. Barokowy ogród pałacowy w stylu francuskim założony w 1713 roku został przekształcony w 1819 roku w „ogród w stylu angielskim”, z centralną aleją topolową. W latach 1797–1800 zbudowano piękny, neoklasycystyczny budynek typu centralnej willi palladiańskiej nazwany Galerią, projektu Carla Geislera. Teatr zajmował w życiu uzdrowiska ważne miejsce. Chociaż nie było jeszcze w Cieplicach stałego budynku, na gościnne występy przyjeżdżały zarówno wędrownie trupy teatralne, małe amatorskie zespoły jak i profesjonalni twórcy, dramatopisarze, aktorzy, poeci, muzycy.

Czytając zachowane przekazy można odnieść wrażenie, że przedsięwzięcia mające służyć rozrywce i uciechu były równie ważne dla kuracjuszy jak same zabiegi balneologiczne. Być może z tego właśnie powodu Johann Nepomuk Schaffgotsch w 1835 roku postanowił poszerzyć park zdrojowy i wybudować obok Galerii pałacowy teatr. Inicjatywę tę po jego śmierci kontynuowali jego potomkowie Leopold Gothard i Leopold Chrystian Schaffgotschowie. Budynek teatru, będący charakterystycznym przykładem architektury uzdrowiskowo-parkowej, wzniesiono w latach 1835-1837 według projektu legnickiego architekta Alberta Tolberga w stylu klasycyzmu śląskiego. Autor projektu, uczeń Karla Schinkla, wzorował się na zaprojektowanym przez tego wybitnego architekta i urbanistę Schauspiele Theater w Berlinie. Budynek teatru w Cieplicach usytuowano przy głównej alei spacerowej parku zdrojowego, tuż przy wspomnianej wcześniej Galerii, tworząc tym samym kompleks budynków stanowiących centrum kulturalno-rozrywkowe uzdrowiska. Z czasem budynki połączono jednokondygnacyjnym łącznikiem, aby goście mogli wygodnie przejść z galerii na spektakl do teatru. Początkowo obiekt funkcjonował jako teatr dworski, w którym występowały objazdowe grupy teatralne. Spektakle mogli oglądać jedynie goście Schaffgotschów. Teatr udostępniono elitarnej, uzdrowiskowej publiczności dopiero w 1840 roku. Coraz liczniejsza rzesza odwiedzających Cieplice

kuracjuszy powodowała niewątpliwie zwiększenie zapotrzebowania na rozrywkę. Teatr i Galeria były znakomitym miejscem spotkań towarzyskich.

Pod koniec XIX wieku, w latach 1880–1918, z inicjatywy hrabiego Fryderyka Schaffgotscha rozpoczęto przebudowę i konserwację teatru. Nadbudowano piętro i wprowadzono płaski dach. Wnętrze teatru również uległo gruntownym zmianom. Przebudowano foyer teatru, dekoracje roślinne – rozety nad proscenium, gryfy na balkonach oraz velarium – zostały zastąpione przez dekoracje figuralne. W latach trzydziestych XX wieku w głównej alei Parku Zdrojowego nieopodal teatru została wybudowana Muszla Koncertowa. W okresie międzywojennym rozwijające się intensywnie wodolecznictwo i turystyka miały ogromny wpływ na rozwój uzdrowiska.

Czasy nazistowskie i okres II wojny światowej nie były dla Schaffgotschów pomyślne. Już pierwsze dni przyniosły rodzinie osobistą tragedię, 22 września 1939 w Zawadach koło Skierniewic, biorąc udział w działaniach wojennych, zginął młodszy syn Fryderyk (Fritz) Schaffgotsch. Koniec wojny oznaczał dla rodziny Schaffgotschów całkowitą utratę majątków, jakie posiadali na terenach zajmowanych przez armię radziecką, co oznaczało całkowite zerwanie związku tego rodu ze Śląskiem. W 1945 roku Fryderyk Gotard Schaffgotsch, ostatni hrabia Cieplic, opuścił swoją rodzimą siedzibę. Pałac cieplicki zajęli Rosjanie, rozpoczęto wysiedlanie niemieckich obywateli.

Charlotte Kaulke

To present the history of the Spa Theatre and its significance for the spa, its visitors, and residents, one would have to go back several hundred years to the 14th century, when Gotsche II Schoff, the forefather of the very wealthy and extensive Schaffgotsch family, acquired the Cieplice estate with its hot springs from the Knights Hospitaller of St. John from Strzegom. Successive Schaffgotsch generations expanded the family estate, acquiring extensive land properties, including the Karkonosze Mountains, the Iżera Mountains, a large part of the Jelenia Góra Valley, and the Iżera Foothills.

When the Chojnik Castle, the original seat of the family, burned down in 1675, the Schaffgotsch family chose the palace in Cieplice as their permanent residence. In 1720, Jan Antoni Schaffgotsch decided to expand the palace, which resulted in the construction of the Baroque wing and a French garden located behind the building with arbors, fountains, and gazebos. After the fire in 1777, only parts of the palace buildings survived, which were, however, used in the construction of a new building. The construction of a new residence for the family lasted for four years, since 1784. Jan Nepomuk Schaffgotsch was the patron of this undertaking, and the author of the project was Jan Jerzy Rudolf from Opole.

Alongside with the expansion of the residence, the Schaffgotsch family undertook many initiatives to serve visitors and tourists of Cieplice, who wanted to explore the Karkonosze Mountains and the surrounding areas. The Baroque palace garden, created in 1713 in the French style, was transformed into an „English-style garden” in 1819, with a central alley of poplars. In the years 1797-1800, the beautiful, neoclassical structure was built, called Gallery. The building, in the style of Central Palladian Villa was designed by Carl Geisler. At the time, the theatre performances played an important role in the life of the spa. Although there was no permanent building in Cieplice yet, both traveling theatrical troupes, small amateur groups, as well as professional creators, playwrights, actors, poets, and musicians performed there.

Reading remaining accounts from those times, one might get the impression that initiatives aimed at entertainment and pleasure were equally important for visitors as balneological treatments themselves. Perhaps that is why Johann Nepomucen Schaffgotsch decided to expand the spa park and build a palace theatre next to Gallery in 1835. His descendants Leopold Gothard and Leopold Chrystian Schaffgotsch continued this project after his death. The theatre building, a quintessential example of spa-park architecture, was built between 1835 and 1837. It was designed by the Legnica architect Albert Tolberg in the Silesian classicism style. The project's author, a student

of Karl Friedrich Schinkel, drew inspiration from Schauspiele Theater in Berlin designed by this outstanding architect and urban planner. The Cieplice Theatre building was located on the main promenade of the spa park, next to the forementioned Gallery, creating a complex of buildings that formed the cultural and entertainment center of the spa. Over time, the buildings were linked by a one-story connector, so that spectators could comfortably move from the Gallery to the theatre for a performance. Initially, the facility functioned as a court theatre, where traveling theatre groups performed. Only the guests of the Schaffgotsch family were invited to watch the performances. The theater was made available to the elite spa audience only in 1840. The increasing number of spa visitors to Cieplice undoubtedly led to increased demand for entertainment. The theatre and Gallery became a favourite meeting place for social gatherings.

At the end of the 19th century, from 1880 to 1918, at the initiative of Count Fryderyk Schaffgotsch, the conversion and renovation of the theatre took place. An additional floor was added and roof was changed to flat design. The interior of the theatre also underwent major changes. The foyer was rebuilt, botanical ornaments - rosettes above the proscenium, griffins on the balconies, and the velarium - were replaced by geometric designs. In the 1930s, the outdoor Concert Shell was built in the main alley of the Spa Park, near the theater. In the interwar period, the rapidly developing hydrotherapy and tourism had a huge impact on the development of the Cieplice spa.

The Nazi era and the World War II were difficult times for the Schaffgotsch family. Already, the first days of war brought personal tragedy to the family. On September 22, 1939, the younger son of Fryderyk (Fritz) Schaffgotsch was killed in Zawady near Skierniewice, taking part in military operations. At the end of the war the Schaffgotsch family lost all the estates on the territories occupied by the Soviet army, which meant a complete break of the connection that family had with Silesian region. In 1945, Fryderyk Gotard Schaffgotsch, the last count of Cieplice, left his ancestral home. The Cieplice Palace was occupied by the Russians, and the expulsion of German citizens began.

Christiane Kaulke

In der Beschreibung der Geschichte des Kurbadtheaters in Warmbrunn sowie seiner Bedeutung für den Kurort, für die Kurgäste und für die Einheimischen darf man die Ereignisse des 14. Jahrhunderts nicht vergessen, die mit der Übernahme der Thermalquellen in Bad Warmbrunn zusammenhingen. Damals hat nämlich Gotsche II. Schoff, der Stammvater der Familie Schaffgotsch die Warmbrunner Thermalquellen von Johannitern aus Striegau erworben. Seine Nachkommen vermehrten das Vermögen der Familie und brachten große Ländereien im Riesen- und Isergebirge sowie einen Teil des Hirschberger Tals und des Iservorlandes in ihren Besitz.

Nach dem Brand der Kynastburg, des ursprünglichen Sitzes der Familie, verlegten Schaffgotsch im Jahre 1675 endgültig ihren Sitz nach Warmbrunn, wo sie für ihre Residenz das Warmbrunner Palais gewählt hatten. Hans Anton von Schaffgotsch beschloss 1720, das Palais umzubauen. Damals entstanden das barocke Nebengebäude sowie der französische Garten, der hinter dem Gebäude mit Gartenlauben, Brunnen und Sommerhäusern angelegt wurde. Nach dem Brand im Jahre 1777 sind nur Fragmente des Palais erhalten geblieben, die aber später für den Bau des neuen Gebäudes in Anspruch genommen wurden. Seit 1784 hat man gute vier Jahre am Bau des neuen Familiensitzes gearbeitet. Johann Nepomuk war Mäzen des ganzen Unternehmens, dessen Bau nach Plänen des Baumeisters Johann George Rudolf aus Oppeln erfolgte.

Parallel zu dem Bau des Palais ergriffen Schaffgotschs mehrere Initiativen für die Kurgäste in Warmbrunn sowie Touristen, die das Riesengebirge und seine Umgebung kennen lernen wollten. Der im Jahre 1713 angelegte barocke Garten im französischen Stil wurde 1819 in einen „Garten im englischen Stil“ mit einer Pappelallee umgewandelt. In den Jahren 1797-1899 entstand nach den Entwürfen von Carl Geisler ein wunderschönes neoklassizistisches Gesellschaftshaus, das „Galerie“ genannt wurde. Das Theater spielte im Kurort immer eine wichtige Rolle. Obwohl Bad Warmbrunn über kein richtiges Theatergebäude verfügte, fanden da viele Gastauftritte von sowohl Wandertheatertruppen und Amateurensembles als auch von professionellen Künstlern, Dramatikern, Schauspielern, Dichtern und Musikern statt.

Wenn man die bis heute erhaltenen Materialien über Warmbrunn liest, gewinnt man den Eindruck, dass Veranstaltungen, die der Unterhaltung der Kurgäste dienten, eine genauso wichtige Rolle spielten, wie die balneologischen Anwendungen. Wahrscheinlich genau aus diesem Grund ließ Johann Nepomuk Schaffgotsch im Jahre 1835 den Kurpark erweitern und neben der Galerie ein Palais-Theater bauen. Diese Initiative setzten nach seinem Tod seine Nachkommen Leopold Gotthard und Leopold

Christian Schaffgotsch fort. Das Theatergebäude, das ein charakteristisches Beispiel der Kur- und Kurparkarchitektur darstellt, wurde in den Jahren 1835–1837 im Sill des schlesischen Klassizismus nach dem Entwurf des Architekten Albert Tollberg aus Liegnitz errichtet. Der Autor dieses Projektes, Schüler des berühmten Urbanisten und Architekten Karl Schinkels nahm sein Schauspielhaus in Berlin zum Vorbild. Das Theatergebäude in Warmbrunn, das bei der Hauptallee des Kursparks und der schon erwähnten Galerie lag, gehörte somit zum Komplex des Kultur- und Unterhaltungszentrums des Kurortes. Später wurden diese Gebäude mit einem einstöckigen Träger verbunden, damit die Kurgäste bequem von der Galerie direkt in die Theatervorstellung gelangen konnten. Ursprünglich galt das Theater als Hoftheater, in dem Wandertruppen auftraten. Ihre Vorführungen konnten nur Schaffgotschs Gäste besuchen. Erst im Jahre 1840 machte man das Theater für das elitäre Kurpublikum zugänglich. Die steigende Anzahl von Kurgästen in Warmbrunn trug zu einer immer größeren Nachfrage nach Unterhaltung. Das Theater und die Galerie waren deshalb eine hervorragende Gelegenheit, gesellschaftliche und kulturelle Kontakte zu pflegen.

Zwischen 1880 und 1918 wurde das Theater aus der Initiative des Grafen Friedrich Schaffgotsch umgebaut und renoviert. Das Gebäude bekam eine zusätzliche Etage und ein flaches Dach. Auch innen erlebte das Theater einige Änderungen. Durch figürliche Dekorationen wurden das Foyer und die Pflanzenverzierungen wie zum Beispiel Rosetten über der Vorbühne, Balkongreife sowie das Velarium neugestaltet. In den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts entstand in der Hauptallee des Kurparks, ganz in der Nähe des Kurtheaters die Konzertmuschel. Diese Objekte wurden gerne von Kurgästen und Touristen besucht, die wegen Wassertherapien oft im Kurort verweilten und dadurch zu seiner raschen Entwicklung einen großen Beitrag leisteten.

Die Nazizeit sowie der Zweite Weltkrieg waren für die Familie Schaffgotsch nicht einfach. In den ersten Kriegstagen kam am 22.09.1939 der jüngere Sohn Fritz Schaffgotsch beim militärischen Einsatz in Zawady bei Skierniewice ums Leben. Das Ende des Krieges bedeutete für Schaffgotschs den Verlust des ganzen Vermögens, das sie auf dem von der Roten Armee besetzten Gebiet hatten und dadurch ihren endgültigen Abschied von Schlesien. 1945 verließ Friedrich Gotard Schaffgotsch, der letzte Graf von Warmbrunn, seinen Familiensitz. Das Palais geriet in russische Hände. Die Vertreibung der deutschen Bürger begann.

Christiane Kaulke